

MATIJA VALJAVEC KOT SLOVSTVENI FOLKLORIST

MARIJA STANONIK

Inštitut za slovensko narodopisje SAZU
61000 Ljubljana

UDK 39 (092)
Izvorni znanstveni rad

M. Valjavca je mogoče imeti za enega najpomembnejših zbiralcev slovstvene folklore v Sloveniji in v kajkavski Hrvaški. Principi, ki jih je upošteval pri svojem delu na terenu, sorazmerno dobro vzdržijo tudi danušnja strokovno kritiko. — Namen tukajšnjega prispevka je bil sistematično predstaviti za sluge M. Valjavca za slovensko in hrvaško slovstveno folkloristiko, da bi se zavedli dolgov, ki jih še nista poravnali do njega: po najrazličnejših listih in publikacijah raztreseno folkloristično gradivo zbrati v eno ali več knjig, da bi bilo tako dostopno za strokovno in tudi širšo uporabo.

Nekaj najpomembnejših podatkov iz njegovega življenja: rodil se je 17. febr. 1831 na Srednji Beli pri Preddvoru. Šolal se je v Kranju (1838—1842) in z enoletno prekinitvijo v Ljubljani (1843—1850). Nato je odšel na Dunaj, kjer je študiral slovansko in klasično filologijo (1851—1854). Ker mu je v takratnih družbenih in političnih razmerah grozilo, da v Sloveniji ne bo dobil zaposlitve,¹ je 1. 1854 sprejel ponudbo, da bi šel poučevati na gimnazijo v Varaždin, kamor mu je pripravljala pot J. Trdina. V Varaždinu je ostal do I. 1876, ko so ugodili njegovi prošnji za premestitev v Zagreb, kjer je učil na gimnaziji do upokojitve I. 1891. Vse od sprejema med člane JAZU² je bil tudi eden njenih najdelavnejših članov. Umrl je 15. marca 1897 v Zagrebu, kjer je tudi pokopan.³

Matiji Valjavcu ni zbudilo zanimanje za slovstveno folkloro šele vesplošno romantično gibanje, ki je videlo v njej enega od pomembnih dejavnikov samobitnosti posamezne narodne skupnosti.⁴ Zanimanje zanjo torej ni bila le ena od kulturnoidejnih opredelitev v duhu tedanje dobe, ampak je smisel zanjo prinesel že od doma; saj jo je še v njeni živi obliki vpiljal tako rekoč z materinim mlekom. Babice po materini strani — ta ima za to največ zaslug — se v tej zvezi na več mestih spominja z izjemno toplino in hvaležnostjo.⁵

¹ F. Levec, Matija Valjavec, v: Ant. Knezova knjižnica, Zbirka zabavnih in poučnih spisov, ŠM, Lj. 1895, 184.

² Dr. A. Musić, Uspomeni Matije Valjavca, nekrolog. Poseben odtis iz »Ljetopisa« jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti za g. 1897. Zagreb, 1898, 9.

³ Ni se mu uresničila želja na stara leta, da bi se vrnil v Slovenijo. Prim. pismo M. Valjavca J. Trdini, ms 577, NUK, Ljubljana.

⁴ J. Pogačnik, Pesniški svet Matije Valjavca, Čas v besedi, Maribor, 1693, 125-132.

⁵ Prim. M. Rupel, Valjavčev »Dnevopis«, Slovenski jezik IV, 1941, 132; M. Valjavec, Sanje, Poezije, 1900, 142-143; F. Levec, n.m., 168.

M. Valjavec se je uveljavil kot epski pesnik, slovstveni folklorist in jezikoslovec.⁶ Da mu te njegove večstranske usmerjenosti, ki mu po sodbi nekaterih ni bila zmeraj v prid,⁷ niso narekovale le življenjske okoliščine, ampak morda še bolj njegova narava, z veliko neposrednostjo priča njegov *Dnevopis*, tj. dijaški dnevnik, iz l. 1848.⁸ Vanj je že vpisal eno nabožnih otroških pesmic in vpletel nekaj zgodb, ki jih je slišal doma: pripoved o leseni skledi, ki jo je Bleiweis pravopisno in stilistično popravljeno objavil l. 1848 s posredovanjem Valjavčevega profesorja L. Martinjaka v Novicah.⁹ Pripoved o znamenjih dežja pa je M. Valjavec porabil za legendo *Znamenja dežja*, ki so mu jo prav tako objavile Novice l. 1848.¹⁰ Sledita pripoved o kaznovani lakomnosti¹¹ in kaznovani trmoglavosti, katere snov je upesnil pod naslovom *Edini dol*.¹² Za vse navedene pripovedi je značilna moralnoketična poanta: hudo je kaznovano, dobro poplačano. Omenjen Valjavčev dnevnik prinaša tudi nekaj vraž¹³ in zapisov šeg ob velikonočnih in binškoštnih praznikih v njegovem domačem kraju.¹⁴ Ne bi pa smel mimo tega vira iz 19. stoletja tudi raziskovalec znanja in verovanja o zvezdah in vremenu, raziskovalec hrane, prometa, gospodarstva (sadjarstvo, pridelava krompirja, mlinarstvo), turizma (romanja, semnji) in razvad (škodljivost pretiranega pitja žganja) na Gorenjskem in ne nazadnje študentskega življenja v Ljubljani.

V Kresu l. 1884. M. Valjavec navaja, da je začel nabirati folklorne pesmi l. 1850. kot učenec ljubljanske gimnazije.¹⁵ Iz tega časa se je ohranilo njegovo pismo A. Praprotniku v Kamno gorico na Gorenjskem, iz katerega je mogoče razbrati njegovo motivacijo za tako delo in da se ni zanašal le nase, ampak je v svoji narodnosti in glede na prihodnost bi lahko rekli, tudi poklicni zagretosti, upal tudi na pomoč in sodelovanje drugih. V njem med drugim piše:

»Vem, da ste Slovenec in de za slovensko reč gorete, toraj vas prosim, če imate kaj slovenskih narodnih pesmic ali pa povestic nabranih, de jih,

⁶ F. Levec deli njegovo delovanje v dve dobi. V prvi do l. 1876. je po njegovem v prvi vrsti pesnik in nabiralec slovenskih in kajkavskih narodnih pesmi, povesti, prič in vraž. Ko se je to leto preselil v Zagreb, so ga osebne zveze z zagrebškimi učenjaki, zlasti z Daničičem in možnosti, ki mu jih je dajala JAZU, odtegnile od leposlovne in tradicionalne književnosti in ga usmerile v jezikoslovje. F. Levec, n.m., 187. A. Musič govori o treh obdobjih: prvo do l. 1854 je pretežno leposlovno, drugo do l. 1874 folkloristično, tretje jezikoslovno. N. m., 12.

⁷ A. Slobodnjak, *Zgodovina slovenskega slovstva*, II, Lj., 1959, 201, 214, J. Pogacnik, *Zgodovina slovenskega slovstva*, III, Maribor, 1969, 194-196.

⁸ Ms 658 NUK, Ljubljana. = *Slovenski jezik* IV, 1941, 132. (glej op. 5!)

⁹ M. Valjavec, *Lesena skleda*, Novice, VI, 1848, št. 4, 15.

¹⁰ *Znamnja dežja*, Novice VI, 1848, št. 29, 121.

¹¹ Gre za bogatino, ki je hotel na račun manj premožnih prekupčevati z žitom, pa v trenutku postane revež, ker je treščilo v njegov kozolec. *Dnevopis*, Slovenski jezik (= SJ), 136.

¹² Prim. SJ, 146.

¹³ SJ, 129, 130, 135.

¹⁴ SJ, 129, 131, 135.

¹⁵ Narodne pesmi. (Iz preddvorske fare). Nabral Mat. Valjavec, Kres, 1884, 178-179.

ako vas je volja, meni poslati blagovolite. Ali pa, če nimate nič nabranih, dajte, prosim, če je mogoče, in kadar kaj vtegnete, jih tam po vaših krajih nabirati, ker vem, de tu in tam še kaka zlatá vredna drobtinca narodniga hleba skrita tiči, ki bi tisučkrat škoda bila, de bi se zgubila. Zdej je zima, ljudje imajo čas, vtegnejo pripovedovati. Stare ženice, kar sim jez pozvedel, jih naj več in naj lepših znajo, pa tudi drugi jih dokaj vedo, postavim fantini, tako tudi dékle. Te so pa zvečer pri preji posebno praviti pripravljene, če jih človek vé in zna za pravo žilico prijeti. Vsaka še tako mala stvar mi draga, posebno ljube pa mi bodo pesmice pripovedovavne, balade, romance itd.« (...) Scer pa mi pošljite, karkoli dobite, naj bo še tako mičkino, da je le domorodno. Imam že jaz nekoliko nabranih, ki še mojiga vedenja nikjer niso natisnjene. Ene so prav lične, ene pa spet ne. Kar ne bo za družiga, bom pa imel, da se bom narodniga duha iz njega učil, ker nič ni tako majhiniga, da bi se ne dalo saj nekaj iz njega naučiti.«¹⁶

Pri tem je značilno, da M. Valjavcu ne gre le za besedila kot taka, ampak ima stalno pred očmi tudi nosilce starodavne kulturne dediščine in okoliščine, v katerih le-ta živi. Za pokušnjo citira naslovníku eno od pesmi iz svoje nabirke.¹⁷

Sice pa za objavo pesmi prejkone ni bil v zadregi, saj so jih uredniki radi sprejemali v svoje liste. Najti jih je v *Slovenki bčeli* (1851), *Cvetju slovanskiga naroda* (1852), *Slovenskem koledarčku* (1856), *Novicah* (1856, 1857, 1858, 1860), *Slovenskem Glasniku* (1859, 1860, 1862, 1863, 1864, 1866) in nazadnje v *Kresu* (1884, 1885). Nekaj objav je tudi v hrvaških in nemških publikacijah.¹⁸ Posebno so ga veselile pripovedne pesmi. Med njimi je našel nekaj pomembnih: Bredka (varianta Mlade Brede), Sirota Jerica, legende o sv. Valentinu, Urhu, Mihaelu, Gregorju, Barbari, Kristini.¹⁹ Spočetka je nekatere tudi popravljjal, vendar je to pri objavi nakazal, npr. z navedbo: *Po narodni*.²⁰ F. Levec ugotavlja, da sprva tudi M. Valjavec ni brez pridržkov zapisoval ljudskih pesmi in je kaj spreminjal, vendar dodaja, da gre morda pri objavah to na urednikov rovaš.²¹ Pozneje pa, ko je po Miklošičevi zaslugi spoznal pravo bistvo in visoko ceno našega narodnega pesništva, je te stvari nabiral kritično in jih zapisoval tako, kakor jih je slišal iz narodovih ust, dodaja eden njegovih poznejših opisovalcev njegovega življenja in dela.²² Glede na Valjavčeve življenske postaje so po lokaciji zapisane pesmi sprva z Gorenjske, večinoma iz njegove domače okolice, naselitev v Varaždinu pa mu je omogočila zapisovanje tudi vzhodnoštajerskih, prekmurskih in posebno hrvaških kajkavskih besedil. Označbo in oceno le — teh prepuščam hrvaških raziskovalcem slovstvene folklore. Značilno, a ne naključno je, da se je v starejših letih spet povrnil v svojo rodno deželico pod Storžičem, saj je l. 1884 u Kresu spet objavil petintri-

¹⁶ Ms 666, NUK, Ljubljana.

¹⁷ Prim. K. Štrekelj, *Slovenske narodne pesmi*, I, 1895—1898, 316-336.

¹⁸ Prim. V. Novak, M. Valjavec, *Slovenski biografski leksikon*, v tisku.

¹⁹ N. m.

²⁰ Pobožni starček, Prim. *Slovenska Bčela*, IV, 1853, št. 18, 137.

²¹ F. Levec, n.m., 202.

²² J. Premrov, M. Valjavec-Krčmarov, *Slovenec*, 1931, št. 38, 3.

deset pesmi iz preddvorske fare in to v fonetičnem zapisu. Kar je K. Štrekelj poznal njegovih zapisov pesmi, jih je 106 vključil v Slovenske narodne pesmi.²³

Poznavalci tega Valjavčevega dela ugotavljajo, da je pomembno zato, ker je ohranilo nekaj dragocenih besedil in to v jezikovnofonetično natančnejšem zapisu ter zaradi vključitve novih lokacij v repertoar pesemske folklorne dediščine.²⁴ Pomembno pa je tudi to, da je navajal dejstva, ki sodijo v kontekst in jezikovno oz. tudi dramatičijsko teksturo nabranih besedil. Sicer ni bil usposobljen, tako kot npr. S. Vraz zapisati tudi melodijo, vendar je skušal način petja razložiti opisno, opozarja na ponavljanja, pojasnjuje posamezne besede in pojme ter ne zanemari niti podatkov o okoliščinah petja.²⁵

Tudi kot znamenje priznanja na tem področju je treba razumeti l. 1882. vabilo Slovenske matice, da bi M. Valjavec prevzel uredništvo slovenskih folklornih pesmi, s katerih izdajo je Matica nameravala začeti že tedaj. Vendar je iz osebnih razlogov moral to laskavo ponudbo odkloniti.²⁶

Vendar ima M. Valjavec še večje zasluge za zbiranje pripovedne folkore. Pri tem je angažiral svoje dijake na varaždinski gimnaziji.²⁷ Ne da bi tu navajali natančno zadevno bibliografijo,²⁸ je prav tako kot za pesmi treba reči, da je folklorne pripovedi objavljaj, kjer je za to imel publikacijske možnosti, in sicer, po kronološkem redu v *Vedežu* (1848, 1849), *Sloveniji* (1848, 1849), *Slovenski Bčeli* (1851, 1852, 1853), *Novicah* (1848, 1856, 1857, 1858, 1860, 1872), *Slovenskem Glasniku* (1858, 1859, 1860, 1863, 1867, 1868), *Zori* (1872), *Vestniku*, znanstveni prilogi *Zore* (1873), *Slovenskem narodu* (1874), *Kresu* (1884, 1885, 1886) in drugod.²⁹ Velika večina je hrvaškega kaj-kavskega gradiva iz Varaždina in njegove okolice, vmes pa tudi kaj slovenskega. Toda, dokler to obsežno gradivo ni na razpolago v dostopni obliki, bodisi bralcem, bodisi raziskovalcem, je mrtev kapital, ki čaka ga hrvaška in slovenska folkloristika uvrščata v svoje raziskave. Valjavec bi si to vendar zaslužil. V *Novicah* iz l. 1858. pripoveduje, kaj se še spomni o Torki od

²³ Po V. Novaku v knj. I. petdeset, v II. triintrideset, v III. devet, v IV. štirinajst. Prim. SBL!

²⁴ N. m.

²⁵ Prim. Narodne pesme, Slovenski Glasnik XII, 1866, št. 8, 289-291. Slovenske narodne pesme po Varaždinski okolici in po bližnjem Štajerskem, Novice, XIV, 1856, list 96, 386. Kako ga je zanimal nosilec, torej človek, ne samo sad njegovega dela, se kaže iz pripombe, v kateri je čutili obžalovanje, da je dobil knjigo (= zvezek) zapisanih pesmi brez imena, kdo jih je pisal ali nabral in kdaj in kje je živel. Izgledi poezije slovenske v narečji Varaždinsko-zagrebškem. Novice, 1857, list 52, 208.

²⁶ Matija Valjavec, Izbrani spisi za mladino. Priredila F. Erjavec in P. Flerè, Lj. 1922, XXXVII—XXXVIII.

²⁷ Med njimi sta najzaslužnejša R. F. Plohl iz Pavlovec pri Ormožu in J. Satrak iz Zamladinca. Prim. V. Novak, SBL.

²⁸ Najbolj popolna doslej je gotovo v SBL; Potrebno pa bi jo bilo sestaviti po posameznih pripovedih in motivih, ki se pojavljajo v njih.

²⁹ Nekaj tudi v hrvaških in nemških publikacijah.

doma in nato navaja zgodbo, ki jo je o njej zvedel od nekega moža s Štajerske. Menda je to edini primer neposrednega soočenja gorenjskega in štajerskega gradiva pri njem.³⁰

Kako pomembno se je M. Valjavcu zdelo, čim bolj bogato gradivo, ki naj podkrepi postavljeno tezo, priča uvodna pripomba pri eni od njegovih objav, ki jo opravičuje z razlogom, da tisti, ki take stvari preiskujejo, »večo natanjčnost in več osnove dobe«.³¹ V kakšen namen naj bi rabilo objavljeno gradivo, včasih govorijo podnaslovi kot »Prinesek za slovensko mitologijo«.³² Z gradivom je skušal ustreči tudi *D. Trstenjaku*,³³ kar posredno priča, da je njegove zadevne obravnave jemal dovolj resno.³⁴ Načelnih člankov o slovstveni folklori M. Valjavec ni pisal, ampak je prav tako kar v uvodu ene od objav folklorne pripovedi razkril svoj nazor o zapisovanju slovstvene folklore, ko pravi, da je za pripoved, ki jo hoče posredovati, primerno, da »jo v tistem narečju slovenščine pove, v katerem jo je slišal pripovedovati, ker kar je narodnega, naj bo tudi v pismu narodno.«³⁵ Le kadar jih je objavljajal po spominu, jih je zapisal v takratnem slovenskem knjižnem jeziku,³⁶ kar bi se skladalo z načelom naravnosti. Sicer pa je besedila res priobčeval v narečju. Za lažje razumevanje je bralcem iz drugih narečnih področij večkrat pojasnjeval razmerja med govorenim in knjižnim jezikom, ali pa je prejkone na njegovi podlagi to storilo uredništvo.³⁷ V Slovenskem Glasniku je objavil tudi pripoved iz Črensovec³⁸ v Prekmurju, za zgled, kako se tam govori. Ta poteza dokazuje, kako je ob folklorističnem gradivu imel stalno pred očmi tudi jezikoslovni vidik problema.³⁹ Naravnost je to sam priznal desetletje pozneje, prejkone po naključju ob enakem gradivu. Prispevek *Izglede slovenskega jezika na Ogerskem* začinja z naslednjim odstavkom: Očita se slovenski Matici, da še ni izdala ne enega jezikoslovnega dela. Ali predno se more človek takega dela lotiti, treba mu je podlage, na katero more zidati; a podloga za jezikoslovna dela so pisane stvari, v prvi vrsti *verno iz ust naroda zapisane povesti in pesmi iz vsakega kraja* (podčrtala M. S.), (...)⁴⁰

Kot človeka epskega občutja so M. Valjavca privlačevale tudi izrazite ali nenavadne osebnosti. To njegovo zanimanje se generira že iz njegovega Dnevopisa. Vanj je vpletel tudi pripoved domačega hlapca Tineta o peslaj-

³⁰ Od Torke ali Torklje (Iz Štajerske). *Novice*, XVI, 1858, list 28, 222.

³¹ Še nekaj o vrokih ali urokih, *Novice*, XV, 1857, list 51, 203-204.

³² O vučjem pastiru, *Novice*, 1858, list 9, 69.

³³ Še nekaj o Rojenicah, *Novice*, 1857, list 51, 203-204.

³⁴ Vendar prim. Volk in pes, M. Valjavec, *Poezije*, 1900, 119.

³⁵ Pripovedka o somovici ali o »jelenskem zelji« (Iz varaždinske okolice), *Novice*, 1857, list 28, 111.

³⁶ Prim. op. 33. To seveda velja, če gre za objavo v slovenskih glasilih.

³⁷ Slovenske narodne pesme po varaždinski okolici in po bližnjem Štajerskem, *Novice*, 1856, list 96, 386, Vuk Rimljan, *Novice*, 1856, list 65, 261-262.

³⁸ Kraj se pravilno imenuje Cresnovci. Op. V. Novaka v SBL.

³⁹ Narodna pripovedka (Iz Černečovec na Ogerskem). Priobčuje M. Kr. na izgled, kako se v Čerenčovcih na Ogerskem slovenščina govori, *Slovenski Glasnik* IX, 1863, št. 5, 155-156.

⁴⁰ Letopis Matice slovenske za leto 1874, 102.

narju (= psoglavcu), ki jo konča s popolnoma racionalno razlago, kdo da je bil to.⁴¹ V isto vrsto sodita pripovedi o Hudem Kljukcu in Štepiharju, ki ju je obzirno popravljeni objavil v Sloveniji l. 1848 in 1849.⁴² Medtem ko sta ta dva že postala del tistega področja, ko ni več mogoče natančno ločiti resnice od domišljije, je stvarnega pomena njegov portret ljudskega godca Mihovia, za katerega poudarja, da je bil godec v obojnem pomenu besede — kot instrumentalist in kot burkač.⁴³ V času, ko se je po zakonitostih narave začel vračati v mladost, je gotovo med prvimi in najbolj aventično opisal neke vrste bukvnika, svojega rojaka M. Nagliča,⁴⁴ kako le — ta kupuje slovenske knjige, jih sam prepisuje, zbira pri sebi sosede, jim kaj svetega bere ali pripoveduje.⁴⁵

Že po štirih letih bivanja v Varaždinu je M. Valjavec na lastne stroške izdal zbirko kajkavskega folklornega gradiva z naslovom *Narodne pripovjedke*.⁴⁶ Obsega 119 proznih enot in dvaintrideset pesmi. Od slovenskih je le priložnostno kot dokaz o obstoju variant v slovstveni folklori različnih narodov⁴⁷ v predgovoru navedena tista o mrtvecu, ki pride po svojo ljubico. Čeprav je bil sam pozneje kritičen do ureditve gradiva v zbirki, le — ta vendarle izkazuje neko notranjo logiko. Kaže se v tem, da so variante ene pripovedi zbrane skupaj. Sicer pa se že tudi tu kaže Valjavčeva izredna pozornost ne le do narečne leksike, ampak tudi sintakse.⁴⁸ Kljub omenjeni samokritičnosti je zbirka pri drugi izdaji l. 1890 ostala nespremenjena a z naslovom *Narodne pripovijesti*.⁴⁹ Vprašanje je, zakaj se Valjavec ni raje odločil za izdajo še drugega zbranega gradiva, ko že l. 1858 v uvodu omenjene knjige govori, da jih je nameraval izdati več kot jih je sicer sprejel vanjo. Poleg tega tudi vmes l. 1866 še enkrat govori o svoji želji, da bi nabrano gradivo dal na svetlo v posebni knjigi, da pa se je premislil. Tedaj izjavlja, da ga bo torej brez primerjalnega gradiva iz drugih pripomb objavil po raznih glasilih in tako dal na razpolago tistim, ki se ukvarjajo »z domačimi starinami in slovenskim (ali občeslovanskim) bajeslovjem«.⁵⁰

Rokopisno zbirko pesmi, ki jih je M. Valjavec dal F. Miklošiču, je dobil v roke F. Strekelj, ki jih je pozneje nekaj uvrstil v zbirko *Slovenske narodne pesmi*.⁵¹ Bolj negotova pa je usoda rokopisne zbirke, ki jo je l.

⁴¹ SJ, 131.

⁴² Štepihar, Slovenija I, 1848, št. 44, 176, št. 45, 180.

⁴³ SJ, 137. Prim. več o tem pri M. Kmeclu, Jenkova pripovedna proza, Razmerje med ljudsko godčevsko tradicijo in romantično literarno šolo. Od pri-
dige do kriminalke, 1975, 72-83.

⁴⁴ Prim. F. Rebol, Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina, »Čas«, 1907, 318-323, 412-416, 452-461.

⁴⁵ Dve pesmi, Kres, 1885, 244-246.

⁴⁶ Celoten naslov se glasi: Narodne pripovjedke, skupio u i oko Varaždina Matija Krčmarov Valjavec. U Varaždinu, 1858.

⁴⁷ D. d., IV-VI.

⁴⁸ N. d., VI-X.

⁴⁹ Celoten naslov: Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici. Sakupio Matija Krčmarov Valjavec. U Zagrebu, 1890.

⁵⁰ Narodne stvari: priče, navade, stare vere, Slovenski Glasnik, 1866, št. 12, 23-24.

⁵¹ Prim. M. Valjavec, SBL, v tisku.

1882 Valjavec poslal F. S. Kraussu na Dunaj, ta pa je nekaj pripovedi iz nje objavil v nemškem prevodu v knjigi *Sagen und Märchen der Südslawen*.⁵² Valjavčevo rokopisno zbirko na več mestih omenja v spodaj omenjeni knjigi i tudi G. Krek.^{52a}

Iz uvodnih opomb na raznih mestih je videti, da M. Valjavcu zbrano gradivo ni bilo samo sebi namen, vendar je njegovo interpretacijo očitno raje prepuščal drugim. Med prvimi sta ga v svojih razpravah s pridom uporabljala na eni strani G. Krek⁵³ v svoji monumentalni knjigi⁵⁴ in na drugi F. Miklošič v svojih številnih jezikoslovnih razpravah.⁵⁵ Upoštevali so ga tudi D. Trstenjak, J. Pajk, V. Jagić,⁵⁶ J. Bolte in J. Polivka,⁵⁷ J. Kelemina,⁵⁸ I. Grafenauer in M. Matičetov.⁵⁹

Iz Valjavčevih navedb je mogoče razbrati, da je dobro poznal tedanjo zadevno strokovno literaturo in sprejemal primerjalno raziskovalno metodo. Ko je spodbujal k marljivemu nabiranju folklornega slovstvenega gradiva, je dajal za zgled skrb zanj pri Nemcih, vendar je hkrati opozoril, da je med njihovim gradivom marsikaj, kar se »za čisto nemško prodaja, je pa zgolj slovenje (slavjansko). To velja zlasti o zbirkah iz krajev, kjer so nekdanj Sloveni živeli, zdaj so pa ponemčeni. Nasproti je pa spet to res, da se je tudi k nam dokaj ptujega zaneslo in dostikrat je težko reči, kaj je naše, kaj pa mi in to bo tako dotle, dokler ne bo mogoče take enake ali med seboj podobne stvari na vse strani primerjati, mogoče pa bode, ako se marljivo nabira in na svetlo iznaša.«⁶⁰

Sam je pripravil s tega področja le dve taki razpravi. V prvi že naslov *Prinesček, kako in od kod se narodne pripovedi razširjajo*,⁶¹ pove, katerega problema se je lotil. V drugi z naslovom *O Rodjenicah ili Sudjenicah*⁶² z obsežnim gradivom, tudi slovenskim in hrvaško kajkavskim dokazuje, da obstajajo tudi pri Slovanih predstave o boginjah usode, s čimer trditve J. Grimma, iz njegove *Deutsche Mythologie*, češ da jih nimajo.

9. Da se je M. Valjavec iz slovstvene folklore na eni strani usmerjal in dokončno odločil za strogo zasnovano jezikoslovje, je bilo že omenjeno, zato bi bilo na drugi strani neprimerno spregledati njegovo intimno nagnjenje v čisto nasprotno smer — da je iz slovstvene folklore črpal snov,

⁵²) M. Matičetov, *Sežgani in prerojeni človek*, Lj., 1961, 28.

^{52a}) G. Krek, n.d., 736, 738.

⁵³) J. Premrov, glej op. 22!

⁵⁴) G. Krek, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, Graz 1874, 1877, II. 166-167, 657, 660-662, 704, 856, 736, 738 i dr.

⁵⁵) Prim. op. 22 in op. 1, 203.

⁵⁶) V. Jagić, *Die südslavischen Volkssagen von dem Grabancijaš dijak und ihre Erklärung*, *Archiv für slavische Philologie*, 1877, 437-481.

⁵⁷) J. Bolte in J. Polivka, *Anmerkungen zu der Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm*, V, Leipzig, 1932, 100-101.

⁵⁸) J. Kelemina je pripovedi iz njegovih zapisov nekritično kontaminiral, Prim SBL!

⁵⁹) K navedbam v SBL je treba dodati še M. Matičetovega, prim. op. 52!

⁶⁰) Prim. op. 50!

⁶¹) Kres, *Celovec*, 1886, 151-154.

⁶²) *Književnik*, Zagreb, 1865, 52-61.

poetiko in duhá pri svojem literarnem ustvarjanju ali, v nekaterih primerih bi lahko rekli, poustvarjanju. S prepesnjevanjem slovstvene folklore, v katero je vtisnil pečat svoje pesniške osebnosti, kolikor jo je pač premogel, je dosegal nekaj lepih uspehov in sloves utemeljitelja slovenske folklorne epike.⁶³ Od njegovih legend, basni in pravljiv se je najbolj priljubila pravljica *Pastir*.⁶⁴

10. Valjavčevo folkloristično delo je že na njegovem začetku pozitivno ocenil F. Miklošič in morda ga je prav to motiviralo, da je tako dolgo vztrajal pri njem. Za Miklošičem so pisali o njem še R. Perušek, J. Marn, K. Glaser, F. Levec, F. Erjavec, A. Slobodnjak, J. Pogačnik, V. Smolej,⁶⁵ vendar bolj z literarnozgodovinskega vidika, kar je po logiki stvari nujno osiromašilo težo njegovega folklorističnega dela. Če je to še mogoče razumeti, pa je na drugi strani bolj čudno to, da ga F. Kotnik v *Narodopisju Slovencev*⁶⁶ sicer omenja na več mestih,⁶⁷ a samo to. Njegovo folkloristično delo je enakovredno literarnemu in jezikoslovnemu označil šele V. Novak v članku za Slovenski biografski leksikon. Od Hrvatov so doslej pisali o njem O. Delorko, M. Bošković-Stulli, J. Kekez in morda še kdo.⁶⁸

*
* * *

O »marljivi bučelici kranjski«, kako so M. Valjavca nekateri radi imenovali,⁶⁹ je bilo že marsikaj napisano, zato tokratna obravnava ni mogla prinesiti kaj bistveno novega. Če pa bi spodbudila poravnavo dolgov, ki jih imata od njega — pa tudi do sebe — slovenska in še bolj hrvaška folkloristika, je vendarle dosegla svoj namen. In za kakšen dolg gre? Ob 100-letnici rojstva M. Valjavca je bila zapisana misel, da bi se mu najlepše odložili z izdajo njegovih del. Medtem ko so njegove pesmi doživele ustrezno pozornost, za njegovo folkloristično delo večinoma v kajkavščini ta zamisel še vedno ni uresničena. Ko bi vsaj po najrazličnejši listih in publikacijah raztreseno folkloristično gradivo zbrali v eno ali več knjig, bi se šele lahko zavedli veličine tega njegovega dela in ga postavili ob bok njegovemu jezikoslovnemu delu, za katero je eden od njegovih najpomembnejših sodobnikov zapisal, da je z njim slovenščini postavil spomenik, s kakršnim se ne po naša noben slovanski jezik.⁷¹ Da bi ta mrtev kapital vnovčili, tj. da bi ga

⁶³ J. Pogačnik, prim. op. 7, 196.

⁶⁴ Pastir, M. Valjavec, Poezije, 1900, 94-106. Prim. tudi SBL.

⁶⁵ F. Miklošič, v: Slavische Bibliothek, II, 1858, 169, 170; R. Perušek, v: Kres, 1885, 221; J. Marn, v: Jezičnik, Lj. 1892, 6-11; K. Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva, III, 1896, 83-86; F. Levec, prim. op. P. Flerè, prim. op. 26; A. Slodnjak, prim. op. 4 in 7; V. Smolej, M. Valjavec v zbirki Izbrana mladinska beseda, Lj., 1980.

⁶⁶ Pregled slovenskega narodopisja, Narodopisje Slovencev, I, 1944, 21-52.

⁶⁷ N. m., 29, 31, 32, 33.

⁶⁸ Kaj, Zagreb, 1972, št. 5. Gesta, Varaždin, 1982, št. 10-11.

⁶⁹ J. Marn, n. d., 6-7.

⁷⁰ J. Premrov, prim. op. 22.

⁷¹ S. Škrabec, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, 1895, zv. 7, ovitek.

lahko uporabljali v današnjih folklorističnih in drugih, bodisi filoloških ali etnoloških razpravah bi bilo za začetek primerno napraviti vsaj zanesljivo bibliografijo njegovih objav s folklorističnega področja in motivno kazalo.

MATIJA VALJAVEC AS A FOLKLORIST

Summary

Matija Valjavec can be considered one of the most important collectors of literary folklore in Slovenia and kaikavian Croatia. The rules of fieldwork which he followed could withstand, to a large extent, even contemporary professional critique.

The purpose of this article is to present systematically Matija Valjavec's contribution to Slovenian and Croatian literary folkloristics. We should become aware of a task we still have in relation to Valjavec: to gather the folklore material which he published in various journals and other publications, and to republish it in a single volume in order to make his work more easily accessible to professionals, as well as to wider readership.